

Gamlebyen historielag

Skriftserie nr 3

Barndomsminner

John E. Abelson

Forord

Mange kjenner John E. Abelson som forfatteren av en varm og informativ artikkel i *St. Halvard*, i 1996 (s. 20-29), om "Et besøk i barndommens Gamlebyen", som skildrer det frodige gatelivet i Oslogate, med alle butikkene som den gang holdt til her, i 1930-årene. I dette heftet forteller John E Abelson om biskop Lunde og naboskapet til bispegården, slik han opplevde det i 1930-årene, da han var ung.

John E. Abelson ble født i 1921. Foreldrene var svensker – datidens innvandrere i Gamlebyen. Han vokste opp i en leilighet i Arupsgate 16, sammen med fire søsken. Han tok merkantil utdannelse og gikk først inn i sin fars grossistfirma. Deretter ble han bankmann i Aker Sparebank. Etter mange fusjoner var dette blitt en del av Sparebanken Nor da han gikk av med pensjon. Han var da leder for bankens betalingsformidling til utlandet. Selv om han har bodd det meste av sitt voksne liv på Nordstrandshøgda, har han bevart interessen for, og kontakten med, Gamlebyen – dette blant annet som medlem av Gamlebyen historielag. Dette heftet skrev han i år 2000, inspirert av en utstilling som historielaget hadde i forbindelse med Oslo bys 1000-årsjubileum, om *De eldres minner i Gamlebyen*. Han har velvilligst gitt historielaget dette manuset, noe vi setter stor pris på.

*Helge Godø
Skriftserieredaktør*

Barndomsminner

av

John E. Abelson

“Barnebiskopen”

Det er vel de færreste som i utgangspunktet vil forstå hvor jeg vil hen med en slik overskrift som på denne artikkelen.

Jeg vil derfor starte med en orientering. Som alle vet, feirer vi i år Oslo Bys 1000-årsjubileum med stor virak og mange arrangementer av forskjellig slag for å markere dette. Mange av disse tilstelningene foregikk i Gamlebyen i Oslo hvor det hele startet ved at Harald Hardråde grunnla byen i ca. 1050. De av oss som har hatt gleden av å vokse opp i denne bydelen føler muligens det “historiske suset” sterkere enn de fleste da vi som barn i oppveksten var vitner til at ruinene av denne fordums storhet, i form av kirker og borgruiner, kom fram i dagen under Arkitekt G. Fischers ledelse i første del av 1900. Det var spennende tider selv om vi, som den gang var barn, stort sett hadde andre ting som opptok oss til det daglige. Men dette, at vi vokste opp i dette historiske miljøet, har satt sitt preg på oss som voksne slik at de fleste av oss føler en like sterk tilknytning til bydelen i dag som vi alltid har gjort.

Det er vel derfor ikke til å undres over at nostalgien til tider blir fram-tredende. Ved et slikt jubileum, som det vi feirer i år, føler vi oss del-tagende på en spesiell måte. Selv om vi ikke stiller i noen “særklasse” når det gjelder historiske kjensgjerninger i gamle Oslo i forhold til

andre, er det mange tildragelser fra miljøet, skoletiden og oppveksten, og ikke minst markante personligheter som satte sitt preg på sin samtid i Gamlebyen i Oslo og som trer fram i minnet ved denne anledning.

For en tid siden foretok Gamlebyen historielag en rundspørring blant sine medlemmer som i hovedsak består av folk som har tilbrakt hele sitt liv, eller store deler av livet sitt i bydelen. Blant spørsmålene som deltagerne fikk var bl.a.: *Nevn personer som du minnes godt, eller som har betydd noe spesielt for deg i din oppvekst her, eller senere i livet.*

I en rekke av navngitte personer var det ett navn som til manges overraskelse var framtreddende, nemlig **“Biskop Johan Lunde”**.

Hvordan kunne det ha seg at barn som vokste opp i Gamlebyen fra ca. 1920 til 1935 kunne utpeke Biskopen av Oslo til en av samtidens og bydelens populære personligheter? Formodentlig visste de fleste den gang ikke hvilke funksjoner en Biskop hadde, bortsett fra at han residerte i Bispegården i Gamlebyen og at han var “veldig snild”.

Nu tilbake til overskriften over dette inserat: “Barne-Biskopen”. I det følgende har jeg valgt å ta utgangspunkt i mitt eget kjennskap til Biskop Lunde i den nevnte periode. Det er sikkert mange andre Gamlebyboere som, hver på sin måte, fikk kontakt med Biskopen og som kan berette om episoder fra deres eget liv som kan knyttes til hans tjenestetid og residens i Bispegården. Slike beretninger må nødvendigvis bli svært subjektive, preget av barns fantasi og opplevelse i den gitte situasjon. Dog allikevel, de vil kunne danne et variert bilde av en stor personlighet og menneskevenn som også var meget opptatt av hvordan folk, og ikke minst barna hadde det i nærmiljøet i “de harde trettiårene”.

Personlig var jeg “nabo med biskopen” med adresse Arupsgate 16. Dette innebar at jeg ble sendt til Bispegården fra tid til annen, etter oppdrag av mor med forespørsel, om hun kunne “få låne” et eller annet, - til hun hadde vært i “Forbruker’n”, dersom hun var i bet for potetsmel eller andre nødvendige ting til det daglige husholdet som hun stod og skulle bruke. Det var neppe snakk om noen regelmessig omgang med “Bispegården” slik som omgangen var vanlig med de andre leieboerne i vår oppgang, eller ellers i gården. Dog allikevel, vi kunne ikke unngå å registrere det som skjedde i “Bispegården” av mer dagligdagse ting, som når Biskopen f.eks. hadde ærend til byen, eller hans husholderske med kurven på armen gjorde sine daglige innkjøpsrunder i distriktet.

Det har alltid ligget til vårt norske lynne å få greie på mest mulig om våre naboer. Med et positivt fortegn er dette av det gode, det fremmer som regel forståelse og samkjensle for hverandre, og kan være til hjelp og støtte i vanskelige situasjoner. Den gang var det ikke maktpåliggende å utvide denne viten noe særlig om vår nabo Biskopen da han nærte stor anseelse og respekt i alle lag av folket. Han var en myndighetsperson som man “tok lua av” for!

Med tiden har denne respekt og hengivelse for Biskop Johan Lunde vokst, ikke bare i Gamlebyen, men også i landet forøvrig. Jeg har forsøkt å finne bakgrunnen for hans store popularitet i Gamlebyen.

Med utgangspunkt i hans egenhendig skrevet “*Utsigt over mit Liv - Biskop Johan Lundes Vita*” skal jeg forsøke å gi et bilde av denne personlighet, ikke som noen hel biografi, men som et erindringsbilde fra barndomstiden og fra stuevinduet i Arupsgate 16.

1866 – 1919: Utdannelse og virke

Biskop Johan Lunde ble født på Lillehammer Juledag 1866. Han var fjerdemann i rekken av åtte søsken. Han far, Henrik T. Will. Lunde, var overlærer ved Lillehammer Off. Skole. Hans mor var Marianne Sofie, født Bryn. Han vokste opp i en god og gudfryktig familie, ofte under trange kår. Lærte tidlig at gudsfrykt ikke betydde en tung byrde, men en trygg tilflukt (som han selv skriver). Han uttrykker også glede over vårt deilige land med muligheter til å ferdes i skog og mark. 16 ½ år gammel ble han student, uteksaminert ved Lillehammer Skole. Hans første jobb var som huslærer ved Hakadal Verk hvor han tilbrakte to gode år. Han takker Gud som lot ham være der som interessert tilskuer, og ikke deltagende i de kristendomsfientlige brytningene som foregikk i 1880-årene. Ansvar for de elevene han var betrodd i Hakadal, og den arv av gudsfrykt han hadde hjemmefra “reddet meg fra å drive med strømmen”. Særlig bød tidens Bohem-mentalitet ham imot, skriver han.

Under oppholdet i Hakadal tok han til med embetsstudium, som under atskillig tvil ble Filologi. Han fant imidlertid ikke den tilfredsstillende ved studiet som han hadde ventet, og han takket derfor “Ja” til å fortsette som huslærer i Hakadal. Dette tredje året, “- i denne lille fredelige skogsbygd” som han sier, ble avgjørende for hans fremtid.

Han oppga det påbegynte filologiske studium og startet studium i Teologi, han håpet her å finne den tilfredsstillende som filologien ikke hadde kunnet gi. Han var fortsatt en “søkende”.

Han meldte seg så hos Prof. Frederik Petersen som teologisk student. Denne rettet et prøvende blikk på Johan Lunde og spurte: “Er dette fordi du tror”? Han svarte: “Det er for at få troen”.

Og han fikk den. Han nevner sin onkel Christian Brun og hans søstre med takknemlighet, som åpnet sitt hjem for ham og delte sin kristelige erfaring med ham og oppmuntret ham i studietiden.

I 1890 avla han Theologisk Embedseksamen. Hans mening var å gå inn i preste-tjenesten med en gang, men i 1892 søkte han lærerstilling ved Arendals off. Skole. Under oppholdet i Arendal deltok han meget i den blomstrende foreningsvirksomhet som hadde sitt senter i Arendal.

I 1895 døde hans hustru, etter at de bare hadde vært gift i ett år. Dette var et stort tap for ham.

Den 16. oktober 1897 fikk han stillingen som Stiftskapellan i Kristiansand, og ble innsatt den 10. november s.å. av Biskop J.C. Heinch. Fra 1900 tjenestegjorde han 6 år som sokneprest i Bygland fram til 1906. Da ble han utnevnt til residerende kappelan i Johannes Menighet i Stavanger, og i 1910 ble han sokneprest samme sted.

1920 - Biskop Johan Lunde i Gamlebyen

I 1920 kom Johan Lunde til vår bydel som Sokneprest i Gamlebyen Menighet. Bare to år senere i 1922 ble han, som de konservatives representant ved bispevalget valgt med stor majoritet både av prester og menighetsråd, utnevnt til Biskop av Oslo den 14. juni 1922.

Biskop Johan Lunde deltok meget i de frivillige kirkelige virksomheter. Han var bl.a. Formann i Det Norske Misjonsselskap og Norsk Søndagsskoleforbund. Avholds- og søndagsskolesaken hadde hans særlige interesse. I 1925 reiste Biskop Lunde, som Den Norske Kirkes offisielle ut-sending, til de utflyttede landsmenn i USA, og talte i en rekke kirker der. Han utmerket seg ved en djerv folkelig veltalenhet.

Han var en stridsmann for gammeldags tro og moral, og ble derfor ofte en skyteskive for angrep han nok ofte selv foranlediget. Som predikant for barn var han uforlignelig. Han utgav flere bøker, bl.a. barneprekener for barn. De kom i flere opplag og ble oversatt til en rekke språk.

Personlig fikk jeg nylig høre en innspilling på en gammel 78 grammo-fonplate fra før siste krig hvor Biskop Johan Lunde synger flere av de gamle og velkjente søndagsskolesangene bl.a.

“Gud vil jeg skal være et Solskinnsbarn”.

Det tør derfor være dekning for å kalle Biskop Johan Lunde for “Barne-Biskopen”. Fra hans virke i Gamlebyen, som Sokneprest og senere Biskop, verserer det mange beretninger om hans folkelighet og barne-kjærhet. Hans naboskap med Gamlebyen Folkeskole tilsa at han hadde god kontakt med skolen og de barna som gikk der. Han var ofte ute i

Egedesgate og pratet med barna når skoledagen var over. Det vanket drops og andre godterier ved mange anledninger. Porten inn til Bispeboligen måtte til tider holdes låst fordi barna gikk inn der, ringte på døren til Bispen og forlangte å snakke med “onkel Johan”. Han var vel også den av de geistlige som innførte Gudstjenester i Kirkene ved skoleslutt før sommerferiens begynnelse. Vi husker hans engasjerende prekener og formaninger med ønske om god sommer og en fin ferie til oss alle.

Kaste på “stikka” med Biskopen

De fleste gutter vet hva det er å “kaste på stikka”. Når vårsolen hadde tint bort is og snø fra gater og plasser var det tid for denne leken. Det var flere måter å utøve denne leken på. Det var om å gjøre å finne et egnet sted, gjerne en fuktig og litt myk bakke hvor myntene, eller skillingene, ikke spratt så fælt. Enten kastet vi så mot en kniv som ble satt ned i bakken som en stikke, eller vi kastet på en “strek” som ble risset inn på bakken. Et annet alternativ var å kaste mot en murvegg, men da måtte det være et stykke med litt fuktig jord foran murveggen der mynten landet, ellers spratt den ukontrollert avsted.

Den gang ble 1-ører, 2-ører og 5-ører brukt. Det kunne til tider bli atskillig med mynt i “potten” beroende på av hvor mange som deltok. Det gjaldt å komme så nær som mulig “stikka”, “streken” eller veggen. Lykkedes ikke dette i de første kastene kunne man “lappe” etter tur så lenge man hadde midler, eller inntil man anså muligheten for gevinst så små at man ga seg.

De som lå best an fikk “riste opp potten” først, d.v.s. alle myntene ble samlet i hendene, ristet og så sluppet ned på bakken. Myntene som ble

liggende med “Krone” opp var “risterens” gevinst. De øvrige deltagerne fikk “riste opp” de gjenværende mynter etter tur, ettersom de lå an med kastingen. En enklere form var “førstemann alt” d.v.s. at den som kom nærmest “målet” ved første myntkast fikk alt. I april måned var det høysesong for “stikkekastingen” og alle brukbare områder var til tider opp tatt av de forskjellige gjengene.

Hvorfor denne detaljerte innføringen? Jo, et av de beste stedene, med de nevnte forutsetningene med hensyn til underlag og markforhold, var nettopp ved Bispegården ut mot Egedesgate. Muligens under vinduet til Biskopens arbeidsrom i annen etasje? Dette var vårt favorittsted! Det var ikke til å unngå at lydnivået til tider var høyt og støyende ettersom “potten” og pengebeholdningen i den vokste. En dag det var som mest hektisk sto plutselig Biskopen med sin svarte kalott på hodet midt blant oss! Vi gikk ut fra at han ville jage oss og forby “spill om penger” på hans grunn, dette var jo dessuten pr. definisjon “syndig”, vi ante det verste. Men til vår store overraskelse lurte Biskopen på om han kunne få delta, og også få en innføring i gamets finesser! Biskopen hadde utrustet seg med rikelig kobbermynt, så hvorfor ikke? Han ble med. Hans kaste-teknikk var ikke av vår kvalitet, så myntene hans traff muren og spratt tilbake uten noen fordelaktig plassering, hvilket betød han måtte bruke atskillig valuta i “lapping”. “Potten” vokste og biskopens beholdning tok til å minke, noe vi ikke akkurat sørget over. Men hvorfor hadde biskopen egentlig kommet ut til oss undret vi?

Så kom forklaringen: “Jo, kjære venner” forklarte han. “Jeg sitter oppe på mitt studiekammer og forbereder en preken jeg skal holde. Ettersom det er varmt i været holder jeg vinduet åpent som dere ser, og det er ikke til å unngå at jeg hører hva dere holder på med, og det høylytte engasjementet deres. Tror dere at dere kunne gjøre meg den tjenesten å trekke lenger bort med virksomheten deres så jeg kan fullføre mine betrakt-

ninger om “Enkens skjerv” i min preken”? Ettersom Biskopen hadde ytet sin “skjerv” og økt “potten” vår betraktelig var det ikke vanskelig for oss å etterkomme hans vennlige henstilling, og vi trakk inn på lekeplassen i parken. Vi var en opplevelse rikere etter å ha fått “kollekt” av selveste Biskopen i Oslo. Jeg tror neppe hans nyervervede kunnskaper om “stikkekastingen” ble ham til nytte senere, forresten hvem vet?

Edens hage

Det er sensommer, utgravingene i Ruinparken har pågått hele sommeren. De av oss som ikke hadde vært på feriekoloni eller på “landet”, hadde tjent gode penger som visergutter og “ølkjøpere” for karene som jobbet med utgravingene. Arbeidet var nå kommet til området nord og vest for bispegården mot Arupsgate, og her på baksiden av bispegården, var det en hage som var omgitt av et plankegjærde på ca. 2 ½ meter. Det som var av stor interesse for strøkets gutter var at bak plankegjerdet var det noen store gråpæretrær som nå var fulle av velsmakende pærer.

Problemet var å komme seg usett inn i hagen, og gjerdet var for høyt til å klatre over. Utgravingene kom oss til hjelp, bakkenivået hadde blitt redusert med ca. 1 meter, det ble enkelt å grave seg under gjerdet ettersom vi kunne “jobbe” i oppreist stilling fra utsiden. Det tok ikke lang tid før vi hadde såpass åpning at vi kunne krabbe under gjerdet og inn i “Eden – Biskopens – hage”, - usett trodde vi! Vel inne, hørte vi plutselig en høy røst (muligens en som liknet den som Adam og Eva hørte den gang de var i en liknende situasjon?). Denne kom også ovenfra! “Kjære venner, hva er det dere driver med!? Hvorfor alt dette arbeidet med å grave? Det bør da være en enklere måte å skaffe seg frukt på?” Oppe i et av de store vinduene, som vendte ut mot hagen, sto Biskop Lunde. Tok han seg en piperøyk der og meditere i aftenskymringen mens han bivånet vår “utgraving”? Han hadde sikkert hatt ikke så lite moro av opptrinnet.

Så sa han: “Nu skal jeg gå ut mot Egedesgate og åpne porten der slik at dere kan komme inn på en lettere måte, uten at dere blir tyver”! Jeg husker ikke om vi hadde mot til å godta biskopens tilbud om å komme den “rette” veien. Men jeg minnes vi fikk det travelt med å komme oss ut den veien vi kom inn. Og jeg husket noen strofer fra sangen vi sang på Søndagsskolen: “Gud vil jeg skal være et solskinnsbarn” - den passet dårlig på denne situasjonen i alle fall, hvor vi dessuten var blitt tatt på “fersken” av Biskopen selv, han som også hadde vært Formann i Norsk Søndagsskole Union.

Biskop i nærmiljøet

Man skulle kanskje trodd at Biskop Lunde, som Kirkens overhode i Oslo, ikke ville få megen tid til å interessere seg for nærmiljøet i Gamlebyen. Men jeg vet at det er mange med meg som kan trekke fram anekdoter og hendinger som er knyttet til Biskop Lunde og hans virke i Gamlebyen som sokneprest, medmenneske og Biskop i Oslo. Hele hans vesen og virke var preget av medmenneskelighet i utøvelsen av det Hellige kall han hadde påtatt seg som tjener i vår Kirke. Dette preget også hans virke i Gamlebyen. Det var spesielt barnas situasjon som opptok ham. Perioden han tilbrakte i hovedstaden var preget av arbeidsløshet og nød mange steder. Man skulle ikke gå langt i vår bydel før dette var åpenbart. Jeg kan minnes fra min skolegang at det var noen av mine klassekamerater på Gamlebyen skole som “skulket” enkelte dager i uken da høstens slapseføre innvarslet en ny vinter. Grunnen til fraværet var at guttene måtte overlate støvlene til en bror så han kunne komme på skolen neste dag, det var kun ett par støvler til disposisjon i den familien da!

Biskop Lunde arbeidet utrettelig for at nøden i første rekke ikke skulle gå ut over barna. Han hadde en egen evne til å komme på talefot med

barn. Han kunne snakke med barnas egen uttrykksform så de forsto hva han mente, enten det var i kirken, på skolen, ute på gaten eller på lekeplassen. Du traff ham på de mest uventede steder i bydelen, engasjert i det som foregikk der og da. Det er ikke å undres over at vi som opplevde dette aldri glemmer de inntrykkene vi derved fikk fra vår barndom og oppvekst i Biskopens naboskap.

Det hele var jo unikt, jeg tror ikke det verken før eller senere har vært en Biskop i Oslo som har vunnet en slik plass i folks hjerter som Biskop Lunde fikk gjennom sitt virke i bydelen.

Vi tror han trivdes i Bispegården blant sine store og ikke minst de små sognebarn. Han var et varmhjertet engasjert menneske som i ord og handling var opptatt av sine sognebarns åndelige og fysiske velvære.

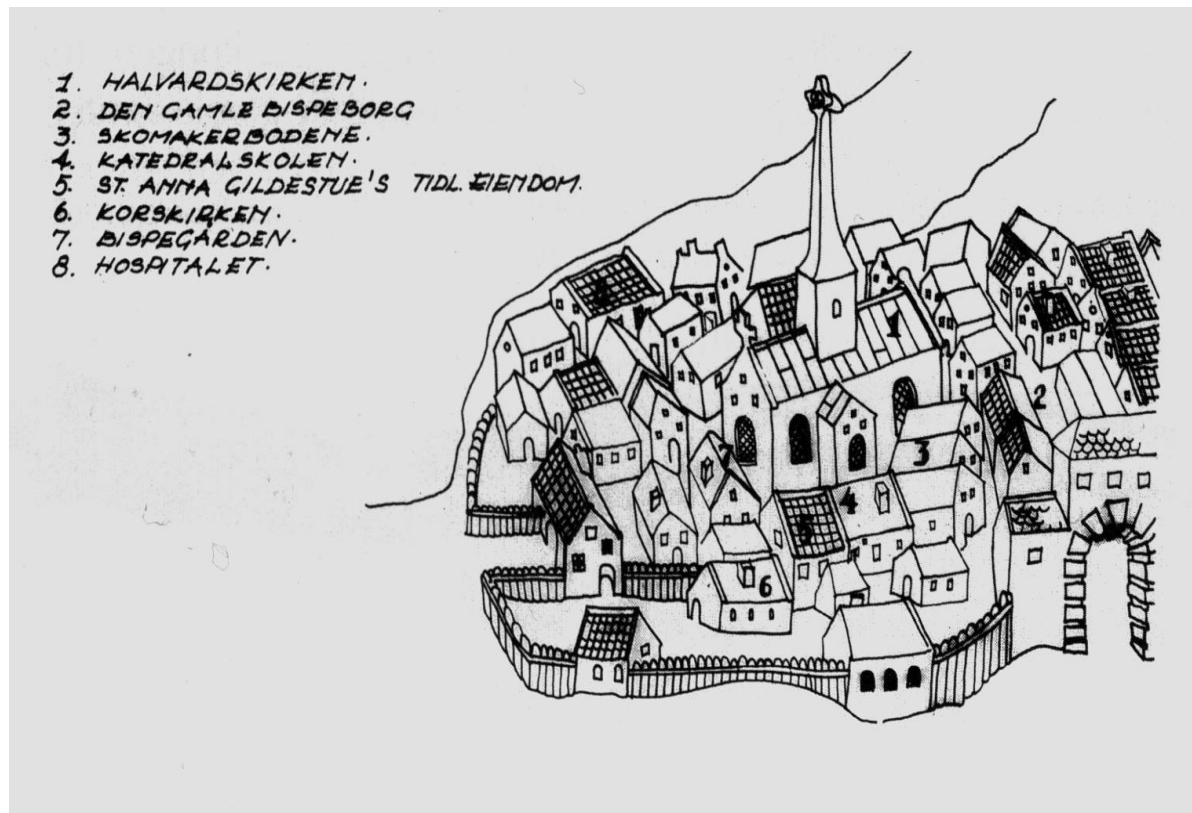
Minnet om ham blir tatt fram igjen i denne jubileumstiden. Minnet skinner like fint i dag i takknemlighetens glans hos alle dem som fikk oppleve ham.

15 år som Biskop slutt

Biskop Johan Lunde endte sin tjenestetid som Biskop i 1937, etter oppnådd aldersgrense. Johan Lunde avgikk ved døden allerede året etter i 1938. Han ble gravlagt på Vår Frelses Gravlund i Oslo. Gravferden hadde en stor folkelig deltagelse.

Biskop Øyvind Berggrav ble Oslos neste biskop. Han også en markant person som satte dype spor etter seg i vår Kirkehistorie, ikke minst som leder av Kirkens protestholdning overfor okkupasjonsmakten under den 2. verdenskrig.

Gamlebyen – et historisk skattkammer

I dag er Gamlebyen kanskje mest kjent for sin middelalderby – for ruinene. Noen av disse forteller om en svunnen storhetstid, som nådde sitt høydepunkt under kong Håkon Magnus V, da Oslo ble rikshovedstad. Håkon Magnus ble kronet i Hallvardskirken i 1299 og giftet seg samme år med dronning Eufemia av Rügen. Tegningen over, av tidligere byantikvar Kjeld Magnussen, er basert på et relieff på Frederik IIs sarkofag i Roskilde domkirke. Det er det tidligste, bevarte bilde av Oslo, slik byen kan ha sett ut på midten av 1500-tallet.

Gamlebyen historielag har som formål å verne om, og ta vare på, Gamlebyens kulturminner og 1000 år med byhistorie. Historielaget ble stiftet 23. oktober 1996.

Gamlebyen historielag ser det som viktig å skape interesse for, og spre kunnskap til bydelens innbyggere om den lokale historien.

Alle som støtter vårt formål, og vil arbeide for våre målsetninger er velkommen til å bli medlem i **Gamlebyen historielag**.

Gamlebyen historielags skriftserie - utgivelser

Redaktør: Helge Godø

1. *Lov og rett i MA – Rettssystem og rettsaker fra Oslo ca 1300*, av Tine Berg Floater
2. *Barndom i Oslo Ladegård*, av Jo Tenfjord
3. *Barndomsminne*, av John E. Abelson
4. *Tiggerordener i de norske byene i middelalderen*, av Inger-Johanne Ullern
5. *Forstaden under Ekebergåsen*, av Lars Thue
6. *Oslos oppkomst*, av Petter B Molaug
7. *Rikshovedstaden Oslo*, av Hege Roaldset
8. *Småglimt, dikt og bruddstykker fra Gamlebyens historie*, diverse bidragsyttere
9. *Småhusbebyggelsen fra 1860-årene i Ekebergskråningen – beskrivelse og registrering*, av Tove Larsen og Helge Godø